

ÎNSPRE O NOUĂ FILOSOFIE A EDUCAȚIEI

TOWARDS A NEW PHILOSOPHY OF EDUCATION

CONF. UNIV. DR. GABRIELA POHOAȚĂ,
UNIVERSITATEA CREȘTINĂ „DIMITRIE CANTEMIR”

Abstract: *The world we live in can be described by the phrase “the geopolitics of chaos”; it is invaded by information which mixes together truth and falsity, characterized by globalization and hyperconsumption. Thus, education is in a state of error and uncertainty. School is suffocated by the bureaucracy of classifications and examinations. Here the scientific paradigm of simplicity dominates. Education for change should be the axis around which a reform of education should be accomplished.*

The change we need now is for all mankind to focus its attention not on exploitation of Earth’s resources in the interest of the human cause, but on using man’s resources in the interest of Earth’s cause, which will thereby satisfy human needs. Such an understanding is considered to be “one of the greatest moral challenges since we came out of the cages”, “a moral challenge very challenging in itself”. Education through and for humanity can be a new kind of education which will take into consideration all dimensions of the human being. This new kind of education can represent a stage in the transdisciplinary evolution of education. The next step could be the elaboration of transdisciplinary curricula for the rediscovery of humanity, which would not replace today’s disciplines, but would create bridges among them. Transdisciplinarity proposes an epistemological unity which leads to self-knowledge. Beyond the various interpretations of transdisciplinarity, this new paradigm creates bridges between natural sciences and humanities, between science and tradition, between scientific thinking and symbolical thinking, between knowledge and being.

Such a philosophy of education, well contended and supported by the educational praxis and appropriate curricula, could represent a possible path to self-knowledge – one of the keys of the training for and through humanity.

„Educația este considerată cultura inteligenței sau spiritului”.

B.F.Skinner

Keywords: *new type of education, permanent education, liquid education, adult education, education for change, through and for humanity, innovative learning.*

Cu Platon și Aristotel asistăm la nașterea scenei pedagogice. Cei doi gânditori nu sunt numai profesori care-și predau doctrinele discipolilor; ei au reflectat în mod sistematic asupra problemei educației, lăsând fiecare propria teorie despre acest subiect. Bineînțeles aceste teorii care au împrumutat elemente ale practicii uzuale nu au fost niciodată puse în practică așa cum au fost ele promovate.

De altfel, nu trebuie să ne imaginăm educația greacă prin prisma teoriilor acestor filosofi, așa cum nu trebuie să confundăm educația secolului al XVI-lea cu teoria lui

Montaigne sau cea a secolului al XVIII-lea cu cea a lui Rousseau. De asemenea, merită să subliniem că, maeștrii Evului Mediu căutau la autorii antici metoda care conduce la adevărul divin. Astfel, Erasmus împacă înțelepciunea antică cu înțelepciunea divină care emană din Scripturi. „Pentru Erasmus nu era nicio contradicție morală între Iisus și Socrate, nicio punte de netrecut între învățătura creștină și înțelepciunea antică, între cucernicie și etică” afirmă celebrul biograf al lui Erasmus, Ștefan Zweig.¹

Indiferent de opera la care ne raportăm – că este vorba despre *Republica* lui Platon, *Politica* lui Aristotel, *Principiile* lui Machiavelli sau *Emil sau despre educație*, opera lui J.J.Rousseau – se impune să arătăm: **omul nu se naște om, ci devine om** prin educație. Însă un aspect foarte important se referă la caracterul selectiv și particular al educației. Astfel, nu întâmplător, J.S.Mill opina: „Educația ne diferențiază ca indivizi, ca popoare”.²

Educația, departe de a se limita la o perioadă de școlarizare, trebuie să se extindă la durata întregii existențe, să cuprindă toate domeniile cunoașterii, putându-se îmbogăți prin mijloace diverse și favorizând toate formele de dezvoltare a personalității. Procesele educaționale în care sunt angajați, în cursul vieții lor, sub orice formă ar fi, copiii, tinerii și adulții de toate vârstele trebuie considerate ca un tot, ca un întreg.

Plasarea oricărui tip de demers educațional în temporal, deci în istoricitate, presupune în mod obligatoriu acțiunea de căutare și descifrare a tendințelor care se manifestă în acest domeniu de importanță vitală pentru societățile contemporane. Aceasta întrucât tendințele sunt „purtătoare de sugestii, de confirmări sau de răspunsuri. În funcție de forța și relevanța lor ele pot anula viitori posibili sau favorabili”.³

Notabilă este promovarea „noilor educații” care reprezintă tocmai răspunsurile educative și ale pedagogiei la o problemă emergentă caracterizată prin universalitate, globalitate, pluridisciplinaritate și gravitate.

Alături de promovarea „noilor educații” (între care cele mai semnificative ni se par a fi: educația pentru participare și democrație; educația pentru bunăînțelegere și pace; educația pentru schimbare și dezvoltare; educația pentru comunicare și mass-media etc.) definitorie pentru pedagogia modernă este și elaborarea unor concepte-cheie precum: „democratizarea educației”, „educația permanentă și last but not least, „educația adulților”.

Într-o lume ca a noastră, supusă unor schimbări permanente, mai rapide sau mai lente, mai bruște sau mai discrete a bate „pasul pe loc”, a întârzia sau chiar a te opune mersului înainte sunt comportamente păguboase sau chiar periculoase pentru omul contemporan în general, pentru omul societății în special. Stagnarea înseamnă condamnarea la sărăcie (materială, spirituală), la mizerie (materială, morală), la moarte, în ultimă instanță.

„Educația lichidă” este comunicarea prezentată de Joaquin Esteban Ortega (Universidad Europea Miguel de Cervantes), în care arată schimbările care afectează

---

¹ Șt. Zweig, (1993), *Erasmus*, Editura Helicon, Timișoara.

² J.S. Mill, (2001), *Despre libertate*, Editura Hmanitas, București.

³ S. Cristea, C. Constantinescu, (1988), *Societatea educației*, Editura Hardiscom, Pitești.

instituțiile și educația în dinamica globalizării și a neoliberalismului, a marilor fluxuri, rețele, noi tehnologii și mijloace de informare. Instituția vizată, în primul rând, este statul, dar și structura socială, cultura, educația, munca, subiectivitatea.

În domeniul educației, norma generală a fost că ideologiile au folosit educația pentru ratificarea statului. Prin aceasta s-a depreciat politica în favoarea strategiilor și fluxurilor pieței.

Suntem conectați la un individualism structural, încât colectivitățile sunt lovite de individuație. În acest sens desteritorializarea echivalează cu deprecierea vieții politice, prin slaba participare civică.

Instituțiile și-au pierdut rolul socializator. Este cazul familiei, școlii, partidelor. Decizionismul a pătruns în toate aceste instituții, iar apariția agenților sociali ai noilor solidarități care substituie statul dau buimăceală socială.

Pe tărâm cultural, excesul fluxurilor informaționale pune problema selecției informației, încât vorbim mai degrabă de un simulacru mediatic (Baudrillard) decât de cultură. Or, educația trebuie să dea un răspuns la această provocare, însă ea însăși este atrasă în „rețelele societății lichide”, încât este în eroare și incertitudine.

Profesorul pare un profesionist reflexiv, prin afirmarea educației nonformale, prin trecerea de la predare la învățare. Profesorul tradițional avea legitimitatea transmiterii cunoștințelor sigure și fără echivoc, azi este mai mult un facilitator de învățare, nu atât un transmițător de cunoștințe. Chiar evaluarea ți-o conferi singur, revenind din afara. Nonformalul a invadat educația, aceasta pentru că nu se mai mărginește la școală ca proces limitat în spațiu și timp. Aceasta are legătură cu pierderea rolului statului care a generat o reacție a societății civile, căci educația formală răspundea nevoilor statului, pe care acum nu le mai poate ascunde. Inițiativele cetățenești, ca rezultat al flexibilizării sociale și comportamentale individual, câștigă spațiul public prin alfabetizare, biblioteci, animații socioculturale stradale. Educația nefiind concretizată într-o etapă determinată, există o permanentizare a procesului de educare, de formare, inclusiv prin învățământul liberal, cel profesional, de la cel teoretic la cel practic, de la învățământul pe specialități la cel interdisciplinar și integrat, de la cunoașterea ca adevăr la cunoașterea contingentă și relativă, de la învățarea prin memorare la învățarea reflexivă și semnificativă.

Se învață faptele mărunte, fără importanță și fără aplicație. Astfel, memoria se încarcă în detrimentul inteligenței. Memoria e îmbogățită cu cuvinte confuze. Nicio clarificare sau pătrundere a conceptelor.

Receptiv-reproductivă, școala procedează prin îndopare cu erudiție introdusă forțat, prin presiune exterioară, într-un creier pasiv și inert. Cunoștințele joacă, în capetele tinerilor, rolul unui corp străin. Ele sunt niște idei-obiecte, idei-mărfuri cumpărate pentru a fi revândute la un preț cât mai ridicat.⁴ Constituie un balast inutil. Uneori școala produce erudiți, dar savanți deloc. Școala este încă sufocată de birocrație, concretizată în clasificări și examinări. În ea domină paradigma științifică de simplitate. Ori, lumea noastră este a imaginii și se confruntă cu școala identificată cu oralitatea. De aici un indiciu de explicare a eșecului școlar, a defazării dintre lumea străzii și școală, iar pentru profesor, pierderea

---

⁴ Șt. Odobleja, (1982), *Psihologia consonantistă*, Editura Științifică și enciclopedică, București.

siguranței de a transmite adevăruri consacrate. Acesta este un corolar și al situației științei actuale, încărcată de incertitudini, pe care nu le provoacă și nici măcar nu-și constituie propriul sistem infailibil. Cu toate acestea, centrele educaționale trebuie să se adapteze celor cărora se adresează, căci societatea celei de-a doua modernități este o societate de învățare, care nu mai asimilează ușor consecințele dezvoltării și progresului.

Educația pentru schimbare ar trebui să fie pivotul în jurul căruia să se înfăptuiască schimbarea educației. De aceea, școala trebuie să fie un loc central al schimbării, al schimbării mentalităților în primul rând.

Generația tânără nu trebuie educată doar pentru a se adapta la nou ci pentru a putea contribui la construcția viitorului. „Specificul lumii noastre e că se schimbă din ce în ce mai repede și ca ne pune în fața unor situații originale neprevăzute ba chiar imprevizibile”- scria G.Berger.⁵

Din acest motiv sarcina principală în formarea omului nu trebuie să fie atât instrucția ci mai ales educația și anume o educație care să ofere educatorului un comportament deschis spre schimbare și o atitudine care să favorizeze acestuia utilizarea tehnicilor de comportament inovator.

Între principiile fundamentale, care trebuie să ghideze comportamentul viitor al oamenilor, cel mai important este reciprocitatea și valorile umane fundamentale care ar fi greu de negat de către orice ființă rațională. Urgența problemei impune acțiuni în această direcție. „Noi trebuie cumva să creăm o mișcare și o nouă conștiință la scală de masă. Locul în care trebuie să acționăm sunt școlile, sistemul nostru de învățământ.”⁶ Redefinirea conceptului de învățare înseamnă, de exemplu, ca un constructor al unui dig să cunoască și consecințele acestuia asupra mediului, oamenilor, pădurilor și asupra vieții animalelor sălbatice.

Schimbarea care se cere, acum, este ca atenția umană să se concentreze nu pe mobilizarea resurselor Pământului pentru a susține cauza umană, ci pe mobilizarea resurselor umane pentru a susține cauza Pământului, care, astfel, va satisface nevoile oamenilor. O asemenea percepție și înțelegere este considerată a fi „una dintre cele mai mari provocări morale de când noi am ieșit din peșteri”, „o provocare morală ea însăși foarte provocatoare” arată Norman Myers.⁷

Noile educații, apărute din nevoi reale-educația pentru schimbare, educația ecologică, educația casnică modernă etc. nu constituie altceva decât tentative „de a pregăti individul și comunitățile pentru rezolvarea acestei problematice complexe cu care se confrunta umanitatea în întregul său.”⁸

Viața, experiența omului modern arată că învățarea de menținere, simpla reproducere a valorilor trecutului, tradiția nu sunt suficiente pentru „echiparea” omului

---

⁵ G. Berger, (1973), *Omul modern și educația sa. Psihologie și educație*. Editura Didactică și Pedagogică, București.

⁶ G. Văideanu, (1988), *Educația la frontiera dintre milenii*, Editura Politică, București.

⁷ Maurice W. Strong, (1996), *New Challenges*, în vol. *Ethics and Spiritual Values*. Promoting Environmentally Sustainable Development, Eds. Ismail Serageldin, Richard Barrett, ESD Proceedings Series nr. 12, Washington DC.

⁸ L. Antonesei, (1996), *Fundamentele culturale ale educației*, Editura Polirom, Iași.

societății viitorului. Vechiul tip de învățare, întemeiat pe o învățare de menținere nu mai poate satisface azi când schimbările sunt atât de rapide și de complexe provocând adevărate „șocuri” omului contemporan.

Este așadar necesară o altă educație și anume una „care poate aduce schimbare, reunire, restructurare și reformulare de probleme - pe care o vom numi învățare inovatoare.”

Aceasta, învățarea inovatoare, ca element esențial al educației pentru schimbare nu este altceva decât un mijloc necesar de a pregăti atât indivizii cât și cât și societățile să acționeze concentrate în situații noi, mai ales în situații care au fost și continuă să fie create de omenirea însăși. Deosebită de învățarea tradițională, noua formă de învățare este anticipativă, adică în coerență cu o viziune în care viitorul nu trebuie doar așteptat sau întâmpinat, ci și proiectat și construit conform unui set de obiective dezirabile, în vederea evitării unor efecte indezirabile. Deasemenea acestui tip de învățare îi este caracteristică și dimensiunea participativă, creându-se astfel două tipuri de solidaritate esențiale pentru supraviețuirea speciei umane: în timp (prin anticipare) și în spațiu (prin participare).

Există trei mari direcții în care trebuie să se activeze în educația pentru schimbare:

a) sesizarea și întâmpinarea schimbărilor;

b) evaluarea acestora;

c) proiectarea schimbării și intervenția (controlul schimbărilor) toate trei vizând formarea omului încât acesta să poată face față schimbărilor la care este supus de mediul său.

Interesează în mod deosebit aspectul (c). Nu este suficient pentru omul de astăzi doar să sesizeze, să întâmpine și să evalueze schimbările care se produc într-un domeniu sau altul al societății. În calitatea sa de subiect al istoriei, de participant la procese sociale (și nu de spectator!), trebuie să proiecteze el însuși schimbări, să intervină în fluxul acestora pentru a provoca efectele dezirabile, a limita sau evita pe cele indezirabile. De aceea el trebuie educat în spiritul unei soluții alternative, în imaginea unor scenarii ale viitorului posibil. Intervenția pentru schimbare implică într-o oarecare măsură și planificarea schimbării (obiectivele limitate și precise, scopuri și termene realiste).

În ceea ce privește mijloacele educației pentru schimbare acestea sunt stimularea imaginației anticipative, a posibilităților de alegere și inițiativă, a responsabilității, prin utilizarea tuturor resurselor și proceselor ce creează „imagini ale viitorului”, „scenarii alternative”, „modele de lumi posibile”, „probleme cu soluții multiple” etc.

În fața unui astfel de comportament dezirabil al omului contemporan, învățământul trebuie să dea un răspuns pe măsură, adecvat. El ar trebui să renunțe la desfătarea pe discipline și să treacă la axarea pe probleme complexe, să devină un învățământ inter- și trans-disciplinar. El trebuie să procedeze între altele la adoptarea unei astfel de strategii care să permită introducerea treptată a noilor educații în cadrul structurii sale „clasice”. Diferitelor sfidări ale lumii contemporane li s-a răspuns cu educații specifice. Progresele teoretice obținute sunt importante dar noile conținuturi pătrund încă lent în cadrul școlar structurat (încă) pe discipline, sub formă de planuri și

programe. Procesele sunt inegale (sau chiar absente) când este vorba de introducerea abordărilor curriculare și modulare. Și-au făcut mai ușor loc în educația demografică, cea nutrițională și întrucâtva cea ecologică.

O greutate notabilă în derularea acestor noi educații vine și din faptul că apar dificultăți în ceea ce privește formarea educatorilor (profesorilor) capabili să predea în maniera modulară sau pe grupaje de conținuturi cu caracter inter sau transdisciplinar.

În aproape toate țările europene există un decalaj din ce în ce mai mare între educația pe care oamenii o solicită într-o lume complexă și cea pe care o primesc. Lucrul acesta are o importanță majoră din punct de vedere economic și social, întrucât constituie o risipă de resurse umane. În lucrarea „Transdisciplinaritatea”⁹ Basarab Nicolescu propune un nou model cultural de cunoaștere, o nouă paradigmă de evoluție socială și spirituală. Soluțiile clasice la problemele de anvergură mondială cu care se confruntă omenirea (cum ar fi creșterea fără precedent a cunoștințelor) nu pot ameliora situația. Astfel, revoluția socială a fost experimentată însă produsul a fost catastrofal - omul nou - „o ființă găunoasă și tristă”, iar întoarcerea la o vârstă de aur” nu a fost încercată deoarece nimeni nu a regăsit-o. Chiar dacă am plasa-o în vremuri imemorabile, întoarcerea ar necesita o „revoluție dogmatică interioară, imaginea în oglindă a revoluției sociale”.

În acest sens, ne raliem pe poziția autorului privind modelul transdisciplinar al lumii. Dincolo de diversele interpretări ale transdisciplinarității, această nouă paradigmă creează punți între științele exacte și științele umaniste, între știință și tradiție, între gândirea științifică și gândirea simbolică, între cunoaștere și ființă. **Transdisciplinaritatea propune o unitate a cunoașterii care obligă la autocunoaștere.**

Dialogul între umanisme ar putea fi calea către un transumanism autentic. Educația prin și pentru uman poate fi un nou tip de educație care să ia în considerare toate dimensiunile ființei umane.

O filosofie a educației bine argumentată în acest sens și susținută în praxisul educațional prin programe corespunzătoare ar putea reprezenta o posibilă cale spre autocunoaștere - una din cheile formării pentru și prin uman.

BIBLIOGRAFIE

1. Antonesei, L., (1996), *Paideia. Fundamentele culturale ale educației*, Ed. Polirim, Iași.
2. Berger, G., (1973), *Omul modern și educația sa*. Psihologie și educație. Ed.Did. și Ped., București.
3. Cristea, S., Constantinescu, C., (1988), *Societatea educației*, Ed. Hardiscom, Pitești.
4. Mill, J. S., (2001), *Despre libertate*, Ed. Humanitas, București.
5. Nicolescu, B., (1999), *Transdisciplinaritatea*, Ed. Polirom, Iași.
6. Odobleja, Șt., (1982), *Psihologia consonantistă*, ed. Științifică și enciclopedică, București.
7. Strong, W., Maurice, (1996), *New Challenges*, în vol. *Ethics and Spiritual Valeues*, ESD Proceedings Series nr. 12, Washington DC.

---

⁹ Basarab Nicolescu, (1999), *Transdisciplinaritatea*, Editura Plirom, Iași,.

8. Văideanu, G., (1988), *Educația la frontiera dintre milenii*, Ed. Politica, București.
9. Zweig, Șt., (1993), *Erasmus*, Ed. Helicon, Timișoara.